

Brentanův konceptualismus, Husserlův realismus¹

Brentano's Conceptualism, Husserl's Realism

Hynek Janoušek

Filozofická fakulta
Univerzita Karlova v Praze
Nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
hynek.janousek@ff.cuni.cz

Abstrakt/Abstract

Smyslem článku je představit a kriticky k sobě vztáhnout Brentanovu a Husserlovu teorii abstrakce, jak je obsažena v jeho *Logických zkoumáních*, a z ní vycházející konceptualistické a realistické teorie obecnosti. Nejprve vycházím z rozboru Brentanova konceptualismu, a to zejména vzhledem k některým historickým inspiracím jeho teorie, jako dva možné zdroje jsem vybral Aristotelický konceptualismus a novověkou konceptualistickou pozici školy z Port-Royal. Následně se věnuji Husserlově kritice nominalismu a z ní plynoucí teorie názoru obecných entit. Zasazuji tuto nauku do všeobecnější nauky o formách intencionality vědomí obecnosti v *Logických zkoumáních* a ukazuji, že tato nauka je nedořešená a ponechává mnoho k projasnění. Následně se vracím k Brentanovi a ukazuji, opět v souvislosti s port-royalskou teorií Antoina Arnaulda, že Brentanův konceptualismus taktéž končí ve slepé uličce.

The goal of the article is to describe and critically asses Brentano's and Husserl's theories of abstraction and their ensuing theories of generality. At the beginning I describe Brentano's Conceptualism with regard to some of its historical sources, especially with regard to Aristotelism and the school of Port-Royal. I then approach Husserl's critique of Nominalism from his *Logical Investigations* and his theory of general intuition. I try to put the theory of general intuition into the wider context of Husserl's theory of generality in *Logical Investigations* in order to show a fundamental problem and a certain unclarity of this position. I then go back to Brentano to show, yet again in relation to Antoin Arnaulds theory, that Brentano's conceptualism is not tenable.

První obrysy Brentanovy interpretace obecnin a pojmové abstrakce jsou dobře patrné již v Brentanově prvotině *O rozmanitém smyslu bytí podle Aristotela*.² Jako každý interpret

---

¹ Text vznikl díky podpoře FF UK, Programy rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově PRVOUK, kód: P04, Racionalita ve vědách o člověku.

² Franz Brentano (1862). Předem je třeba dodat důležitou poznámku. Budeme-li mluvit o Brentanově konceptualismu, teorii abstrakce, filosofii atd., budeme mít na mysli Brentanovu nauku od počátku Brentanovy filosofické práce zhruba do roku 1903, kdy u Brentana došlo k dramatickému filosofickému obratu a vytvoření koncepce zvané *reismus*. Vzhledem k problému obecnosti přichází Brentano v tomto období s myšlenkou, že nic vpravdě singulárního nejsme schopni vůbec zakoušet. I smyslové vnímání je již obecné. Jelikož tato pozdní nauka zůstala bez vlivu a výklad jejího svérázu a změny v chápání abstrakce by v podstatě znemožnila srovnání s filosofií E. Husserla, držíme se „klasického“ Brentana, z jehož nauk vycházeli všichni jeho významní žáci. Závěry týkající se Brentanova konceptualismu tudíž

Aristotela potřebuje i Brentano rozhodnout, jaký má smysl Aristotelova mluva o bytí ve smyslu kategorií. V přihlédnutí k dobové renesanci zájmu o Aristotelovu filosofii, ke které v Německu poloviny 19. století docházelo a kterou reprezentují tak význační aristotelští interpreti jako Brentanův učitel F. A. Trendelenburg či E. Zeller, nabízí Brentano čtenáři tři možnosti výkladu aristotelských kategorií. Kategorie jsou buď formy predikativních výpovědí a nemají tedy reálný obsah (říkají nanejvýš to, jak lze o realitě mluvit), anebo se jedná o formy predikátů, které můžeme vypovídat (tato pozice je očividně blízká předcházející v tom, že také váže kategorie čistě k možnostem vypovídání), anebo se jedná o nejvyšší pojmy reálného bytí (tj. kategorie jsou „věcné“ obsažné, reálné pojmy).³ Brentano se rozhoduje pro třetí možnost a když zodpovídá otázku po tom, co v realitě kategoriím odpovídá, kloní se k umírněně konceptualistické pozici. O konceptualismus se jedná z toho důvodu, že Brentanův Aristoteles popírá existenci obecných entit (univerzálií) mimo lidskou duši a vykládá je jakožto obecné pojmy (species) v lidské duši. Zároveň se jedná o umírněný a nikoliv extrémní konceptualismus, neboť tyto obecné pojmy nejsou duši vrozeny, nýbrž jsou získávány teprve ze zkušenosti individuálních jsoucn, v němž obecninám, jak ještě uvidíme, má odpovídat jistý základ – obecniny jsou tudíž pojmy *cum fundamento in re*. Tento základ v individuálních věcech se propůjčuje rozmanitým výkonům rozumové abstrakce a v posledku jej tvoří to, co později Brentano nazval metafyzickými částmi předmětu a co by se lépe dalo nazvat konkrétními momenty či individuálními aspekty předmětu. Obecný pojem získáváme, jestliže se nám podaří uchopit metafyzickou část či části předmětu obecně. K tomu dochází tak, že rozum takřkajíc vynechá individualizující určení obsažená ve smyslové formě předmětu, již rozumu nabízejí smysly afikované reálným smyslovým předmětem.⁴ Náš rozum je následně schopen vynechávat další stupně určení obecnosti, až dospěje k nejobecnějším pojmům, které nemohou být již podřazeny žádným obecnějším pojmům. Tyto nejvyšší pojmy reálného jsoucna jsou podle Brentana právě tím, co Aristoteles označuje jako kategorie.⁵

---

platí pro toto období. Pozdější nauka o abstrakci a obecnosti však není nějakou vylepšenou verzí této nauky, která by proti mým argumentům stavěla nové protiargumenty, nýbrž je to nauka zcela jiná. Jejím předvedení viz např. Kraus (1919).

³ Brentano (1862, s. 72–82).

⁴ Brentano (1867, s. 135). V několikavětném shrnutí nemůžeme vyložit Brentanův výklad Aristotelovy teorie smyslů, rolí fantazie a tzv. činného a trpného rozumu, jež tvoří momenty Aristotelovy teorie abstrakce, které Brentano podrobně vykládá ve své druhé aristotelské práci *Aristotelova psychologie, zejména jeho nauka o nous poietikos*. Nemůžeme také vyložit vlastní přínos Brentanovy prvotiny, který spočívá v elegantním výkladu všech čtyř významů bytí u Aristotela (být ve smyslu být nahodilý, být ve smyslu možnosti a skutečnosti, být ve smyslu být pravdivý a být ve smyslu kategorií) a v dedukci Aristotelova výčtu kategorií a která udělala takový dojem jak na F. A. Trendelenburga, tak na mladého Martina Heideggera, viz Heidegger (1993, s. 37).

⁵ Brentano (1863, s. 98–101).

Tato interpretace Aristotela má nepochybně blízko k umírněným verzím středověkého konceptualismu, které se nacházejí v těsném sousedství umírněného realismu Brentanova oblíbeného myslitele Tomáše Akvinského.⁶

Brentanova obecná inklinace ke konceptualismu je také důvodem sympatií, s jakými pohlíží na umírněně konceptualistickou verzi karteziánské filosofie prezentovanou mysliteli tzv. Port-Royalské školy, zejména Antoinem Arnaudem a Pierem Nicolem v jejich knize *Logika čili umění myslet*, která je obecně známa jako tzv. *Logika z Port-Royal*.⁷ Analogie mezi některými rozlišeními této školy, jež samy byly opět sdíleným majetkem scholastické filosofie, a Brentanovou filosofií stojí rozhodně za zaznamenání, neboť ukazuje na méně známé zdroje pojmových distinkcí, které přes Brentana dospěly i do Husserlovy fenomenologie, a tím i do filosofie moderní.⁸

Ve své diskuzi obecných idejí předkládají Arnauld a Nicole vysvětlení vzniku geometrických pojmů, jež má doložit jejich konceptualistickou teorií abstrakce. Podle těchto autorů jsme si schopni *izolovaně* představit individuální *aspekty* jednotlivé třídimenzionální věci. Tato separace či abstrakce je pouze intelektuálním aktem odhlédnutí od ostatních individuálních aspektů komplexního celku. Takto jsme např. schopni izolovaně uchopit a traktovat individuální délku předmětu odhlédnutím od její individuální šířky, popř. individuální šířku odhlédnutím od individuálního objemu rozprostraněného předmětu, tj. oddělit intelektuálně to, co se reálně oddělit nedá. Tuto abstrakci bychom mohli nazvat *divizivní* abstrakcí. Nicole s Arnaudem nám říkají, že se jedná o naši schopnost

„uvažování modu [tj. akcidentu] bez toho, abychom věnovali pozornost substancí, anebo separátní uvažování dvou modů, které jsou sjednoceny v téže substancí“.⁹

Druhý typ abstrakce, který naši autoři uvádějí, bychom mohli nazvat *generalizující* abstrakcí. Ta nám umožňuje odhlédnout v původně individuálně představovaném předmětu či části předmětu od individuálních okolností. Na základě tohoto kroku jsme např. schopni myslet délku jako takovou, šířku jako takovou, objem jako takový etc. Obecný pojem nakonec označuje totéž, co singulární pojem, činí tak

⁶ Stručné vylíčení základních variant Akvinského teorie lze nalézt v Novák (2004, s. 167–184). Brentanův výklad Aristotela by podle všeho spadl do Novákem uváděné rodiny extensionálně-intensionální identitní teorie predikace.

⁷ Arnauld, Nicole (1874). Ve svých nepublikovaných přednáškách z logiky manuskript EL80, které byly před nedávnem zpřístupněny na internetu, se Brentano odvolává na Arnaulda zhruba dvacetkrát a občas neopomíná dodat, že Arnauldova Logika je „zdařilá“, popř. „duchaplná“ – viz Brentano (2011, 12.963[3] a 13.383 [3]).

⁸ Na konci článku se pokusím ukázat, že spor Husserla s Brentanem měl svůj jistý předobraz ve sporu dědiců Descartovy nauky – Arnaulda a Malebranche, čímž se analogie mezi Brentanem a port-royalskou školou prohloubí.

⁹ Arnauld, Nicole (1874, s. 52).

však jiným způsobem, totiž právě obecně, bez již zmiňovaných individuálních okolností (*circonstances particulières*). Svou nauku Arnauld s Nicolem ilustrují zajímavým karteziánským příkladem, který jako kdyby vypadl z nauky Franze Brentana:

„Jestliže např. reflektuji to, že myslím a že jsem tedy tím, kdo je myslící, v ideji, kterou o sobě jakožto myslícím mám, jsem schopen zaměřit pozornost na věc, která myslí, aniž bych se jakkoliv zabýval tím, že jsem to já, a to navzdory tomu, že ve mně jsem já a někdo, kdo myslí, jednou a toutéž věcí. A tak idea, kterou jsem si vytvořil o osobě, která myslí, bude schopna reprezentovat nejen mne, ale i všechny ostatní myslící osoby.“¹⁰

Obecnost je tu tedy vysvětlena odhlížející pozorností. Tento výkon pak konstituuje obecnou ideu v lidském rozumu.¹¹ Jak později uvidíme, zůstává takováto nauka, kterou lze *mutatis mutandis* připsat i Brentanovi, bytostně nejasná.

Třetím druhem abstrakce, který Port-Royalská logika zmiňuje, avšak nechává jako neproblematický bez diskuze, je intelektuální pojetí reálných částí (např. cihel spojených ve zdi, avšak myšlených jako kusy celku).¹²

Brentanova teorie částí, která rozlišuje reálné části, metafyzické části a části logické, je přesným obrazem právě pojednané teorie abstrakce. Reálné části jsou kusy prostorového celku, tj. části, které mohou být od svého celku takřikajíc fyzicky odděleny – či je takové oddělení přinejmenším myslitelné, metafyzické části jsou pro Brentana zejména individuální akcidenty individuální substance, tj. momenty, které inherují ve věci jakožto ve svém nositeli, konečně logické části jsou části definice, pod kterou individuum spadá. Jsou to tedy obecné pojmy ve smyslu specifických, druhových a rodových určení.¹³

Brentanovo pojetí abstrakce se v obecných rysech příliš neliší od toho Port-Royalského. I Brentano se domnívá, že v empirickém názoru můžeme uchopit některé jeho části a jiné vynechat. Mimochodem to ilustruje na své teorii apodiktického soudu.

Říkám-li například: „Co je červené, je barevné“, či – což je totéž, „Nebarevná červeň není možná“, musel jsem ze všeho nejdříve vidět něco červeného, apercipovat v něm pojem červeného a barevného a na tomto

¹⁰ Arnauld, Nicole (1874, s. 53).

¹¹ Na rozdíl od Aristotela se v této nauce zdůrazňuje specifický výkon pozornosti, mluví se o odhlížení od individuálních okolností spíše než o vypouštění těchto určení (u Aristotela není toto vypouštění podle všeho ani tak výkonem aktivního výběru, jako spíše neschopností individualizující určení jednotliviny vůbec vnímat). V hrubých obrysech jsou však takovéto konceptualistické výklady členy jedné rodiny.

¹² Arnauld, Nicole (1874, s. 51).

¹³ Tuto svou teorii částí Brentano poprvé představil ve svých přednáškách o Metafyzice z roku 1867. Tyto přednášky zatím nebyly zveřejněny. O mereologii v těchto přednáškách podrobně referuje Chrudzinski (2004, s. 91–110). Také viz Baumgarten, Simons (1993, s. 53–79).

základě vyřknout s apodiktickou evidencí soud: „Neexistuje nic červeného, jež není barevné“.¹⁴

Apercepcí označuje Brentano pozornostní uchopení nějakého určení v individuální věci. I zde má jít o odhlížení od individuálních okolností, jak naznačuje mluva o tom, že myslíme *něco* červeného. Obecný pojem je tak i u Brentana pochopen jako způsob představování (typ intence), který je bytostně neurčitý nikoliv však ve smyslu vágnosti, nýbrž ve smyslu nedourčenosti představy (intence), která takřkajíc nechává otevřeno, jakými konkrétními určeními bude představovaná (intendovaná) předmětnost doplněna. Díky tomu může takovéto intenci vyhovovat neomezené množství individuálních předmětů, které jsou samozřejmě samy plně individuálně determinované. Brentanův konceptualismus, tj. myšlenka, že neexistují obecné předměty pojmů, existují však obecné pojmy (obecné intendování), díky tomu mohl navazovat na středověké a raně novověké předchůdce.

Z řečeného vyplývá, že rozdíl mezi singularitou a obecností nepatří u Brentana, tak jako např. u Kanta¹⁵, na úroveň typů soudů, nýbrž již na úroveň představ (matérie) soudů. Singulární soud intenduje individuální předmět soudu individuálně, obecný soud intenduje tento předmět obecně, z hlediska neúplné představy. Brentano to občas poněkud temně vyjadřoval tím, že o rozdílu singulární/obecný soud mluvil jako o rozdílu v matérii soudu.¹⁶

Podíváme-li se na teorii soudu zastávanou školou z Port-Royal, nenalezneme mezi ní a Brentanovou teorií zprvu žádnou zjevnou podobnost. Port-Royalští autoři hájili tradiční nauku, jež pokládá soud za subjekt-predikátovou syntézu dvou pojmů, v níž je predikát subjektu přičítán či odpírán. Přesto však i zde lze nalézt překvapivou shodu názoru, k čemu referuje sloveso „být“ či „nebýt“. Obě pozice se shodují v tom, že „být“ nereferuje k nějaké ideji bytí, nýbrž pouze k výkonu myslí či způsobu myšlení. Tímto výkonem myslí je afirmace. Obdobně referuje „nebýt“ k aktu negace.¹⁷ Dramaticky se však liší pohled na to, co je vlastně onou afirmací a negací. Podle Brentana zde totiž nejde o akt syntetického přiznávání či odpírání predikátu subjektu, nýbrž o existenční kladení či popírání předmětu (= matérie) soudu. Pokud je tímto předmětem např. černý kůň vzatý ve smyslu obecnosti, získáme svéráznou redukci všech obecných subjekt-predikátových soudů.¹⁸

---

¹⁴ Brentano, F. (1925, s. 54).

¹⁵ Kant I. (2004, s. A 70).

¹⁶ Viz prezentaci jeho teorie z pera Brentanova žáka F. Hillebranda v Hillebrand (1891, s. 49–50).

¹⁷ Arnauld, Nicole (1874, s. 114). Brentano (1924, s. 56–57).

¹⁸ Brentano (1924, s. 56–57).

a) ne-černý kůň neexistuje
(všichni koně jsou černí)
i) černý kůň existuje
(nějaký kůň je černý)

n) černý kůň neexistuje
(žádný kůň není černý)
e) ne-černý kůň existuje
(nějaký kůň není černý)

Díky této redukci může Brentano odmítnout subjekt-predikátovou teorii soudu ve prospěch teorie existenční a jakoukoliv *kvantifikaci* subjektu prostřednictvím formy soudu určené výrazy jako „nějaký“ či „všechny“, neboť univerzálnost či partikulárnost soudu je vyjádřena kvalitou soudu (negativní soudy jsou univerzální, afirmativní partikulární). Od dalších rozborů zde odhlédneme, neboť pro první námi zamýšlenou konfrontaci Brentanovy pozice s pozicí Husserlovou právě řečené již stačí.

Přístupme nyní k Husserlovi období *Logických zkoumání*.¹⁹ Husserl v nich teorii abstrakce věnuje většinu druhého logického zkoumání, které nese název *Ideální jednota species a novější teorie abstrakce*. Zejména třetí kapitola druhého zkoumání *Abstrakce a pozornost* je celá věnována vyvrácení nominalismu. Na místě je otázka, nakolik lze tento útok chápat také jako výpad proti konceptualismu Husserlova učitele. Uvidíme, že v jistém ohledu to nakonec možné je. V druhém logickém zkoumání si Husserl bere nejprve na mušku ve své době velmi populární teorii abstrakce Johna Stuarta Milla. V knize o Hamiltonovi píše Mill, že

„přísně řečeno nemáme vlastně žádné obecné pojmy, máme pouze komplexní ideje konkrétních předmětů, jsme však schopni věnovat exklusivní pozornost jistým částem konkrétní ideje ...“.²⁰

Husserl se snaží ukázat, že žádný pozornostní výkon zaměřený na individuální část konkrétní ideje neudělí této části charakter obecnosti (popř. z ní neučiní zástupce obecné funkce, jak tomu chtěl Berkeley). Zmiňovaný moment zůstane právě tak individuální, jako byl před pozornostním uchopením:

„Dejme tomu, že soustředíme naši pozornost na zeleň právě před námi stojícího stromu. Kdo to svede, necht' vystupňuje koncentraci rovnou až k oné Millem předpokládané nevědomosti ohledně všech spolu s ní vystupujících momentů. Nyní, říká se, zmizely všechny jakkoliv uchopitelné opory pro uskutečnění individualizujícího rozlišení. Kdyby nám byl náhle podsunut nějaký jiný předmět přesně stejné barvy, nevšimli bychom si žádného rozdílu, zeleň, na kterou jsme výlučně zaměřeni, by pro nás byla

¹⁹ Husserl (2010).

²⁰ Husserl (2010, s. A 138).

jednou a toutéž. Řekněme, že na to vše přistoupíme. Byla by ale nyní tato zeleň skutečně tatáž jako ona?²¹

Podle všeho lze spolu s Husserlem říci, že zajisté nikoliv. Nová zelená barva by prostě byla jiným individuálně míněným momentem. Kritika, kterou tu Husserl dělá, je zjevná. John Stuart Mill a také George Berkeley, o němž Husserl také v několika odstavech druhého zkoumání pojednává, zaměňují divizivní čili vyzdvihující abstrakci, kterou Husserl občas nazývá „*pointierende Abstraktion*“, s abstrakcí generalizující (*generalisierende Abstraktion*).²² Tato záměna vede zároveň k nejasnostem ohledně předmětů zmiňovaných abstrakcí, takže tito myslitelé zaměňují individuální momenty s nejnižšími species (s obecnými druhy, např. s nuancí nějaké barvy). Byť lze předměty získané těmito dvěma výkony abstrakce označit za neurčené, jde o dva různé významy neurčenosti. Označíme-li předmět divizivní abstrakce za moment, pak je možné o něm říci, že je neurčený v tom smyslu, že při jeho uchopení odhlížíme od komplexu, v němž je začleněn a na němž závisí. V „ideálním“ případě naprosto vystupňované pozornosti sice víme, že dotyčný moment potřebuje jinou doplňující *individuální* entitu k tomu, aby mohl existovat, necháváme však zcela stranou, jak a čím je tato individuální entita konkrétně dourčena. Barva stolu, na nějž právě hledím, je doplněna konkrétním tvarem stolu, ten mne však nezajímá, stejná barva by právě tak mohla pokrývat i jiný tvar. Husserl však trvá na tom, že vždy může existovat pouze individuálně, tj. právě a jedine v jednom individuálním celku. Síla odhlížení na této okolnosti nic nezmění. Nevím-li, kde se nachází můj zaběhlý pes, mohu jej myslet jako nacházejícího se na libovolném množství míst, díky této rozmanitosti individuálních doplnění míst však můj pes není zobecněn a ani nezačne vzhledem k těmto místním okolím fungovat *obecně*. V případě species je naopak neurčitost dána neomezeností libovolných případů, na něž může být species predikativně uplatněna *naráz* tak, že v každém jednotlivém případě jejího uplatnění vznikne pravdivý soud.

Je zjevné, že *prima facie* takováto kritika nijak Brentanův konceptualismus zprvu nepostihuje, vždyť Husserl tu jen přejímá a transformuje nauku svého učitele.

Můžeme proto zatím přejít k druhé části Husserlovy kritiky obsažené v druhém logickém zkoumání. V centru tentokrát stojí hlavní teze nominalismu. Klasický nominalismus chce jak známo nahradit mluvu o obecné identitě mluvou o mnohosti individuí, mezi nimiž nastávají vztahy podobnosti. Právě tyto vztahy podobnosti umožňují mluvu o stejnosti individuálních předmětností a konstituují skupiny či množiny stejných individuí, čímž konstituují jednotu rozsahu obecného termínu. S tímto přístupem Husserl naprosto nesouhlasí:

---

²¹ Husserl (2010, s. A 153).

²² Husserl (2010, s. A 221).

„Proti tomuto argumentu namítám, že nevlastní způsob mluvení o identitě stejných věcí odkazuje, právě jakožto nevlastní, zpět na odpovídající způsob vlastní; a tím ale na určitou identitu. Všude, kde existuje stejnost, nalézáme skutečně také identitu v přísném a pravém smyslu. Nemůžeme označit dvě věci jako stejné, aniž bychom udali určitý ohled, ve kterém jsou stejné. Řekl jsem určitý ohled – a zde spočívá identita. Každá stejnost má vztah k určité species, pod kterou spadají srovnávané případy; a tato species není na obou stranách opět něčím pouze stejným a nemůže tím být, neboť jinak by byl nevyhnutelný nejabсурdnější regressus in infinitum.“²³

Ani zde nejprve nenalzáme žádnou možnost zahrnout pod kritiku i Brentanův konceptualismus. Brentano odmítal redukovat identitu logických částí na mnohost „stejných“ individuí. Z Brentanova hlediska platí, že individua si mohou být v mnoha ohledech podobná, abychom však mohli říci, že si jsou podobná v tomto a ne v nějakém jiném ohledu, potřebujeme *pojmem* této podobnosti. Tento argument proti nominalismu byl u Brentana a jeho žáků zcela běžný, Husserlův představuje jen jeho „zpředmětnělou“ variantu.²⁴ Shoda jde však i dále. Oba autoři proti nominalismu asociujícího množství individuí s termínem, jenž pak může být nazván *obecným* termínem, poukazují na to, že množství individuí spadajících pod obecnost nemyslíme jakýmsi *neurčitým* způsobem. Oba se domnívají, že vysvětlovat obecnost termínu konfusním myšlením množství k termínu asociovaných individuí znamená zaměnit víceznačnost (*Vieldeutigkeit*) s obecností (*Allgemeinheit*)²⁵ či, jak říká Husserl, zaměnit *psychologickou* (asociativní) funkci (*psychologische Funktion*) s funkcí *logickou* (*logische Funktion*).²⁶ Oba se také domnívají, že nominalismus, a to i ve verzi George Berkeleyho, jehož zajisté nelze podezřívát z matematické naivity, nedokáže vysvětlit nárok na univerzální platnost matematických důkazů.²⁷ Nominalista by podle Brentana musel dokazovat, že „stejný“ důkaz platí pro každý individuální případ, jenž je k původně dokázanému případu vztažen prostřednictvím podobnosti.²⁸ Husserl vůbec popírá, že důkaz univerzálně platné matematické věty pro jediný případ dává nějaký smysl.²⁹ Souhlas obou myslitelů jde i do poměrně jemných detailů. Jak Brentano, tak Husserl se domnívají, že byť k zobecňující abstrakci potřebujeme srovnávání

²³ Husserl (2010, s. A 113).

²⁴ Brentanovy argumenty proti nominalismu přehledně představuje jeho žák, lingvista Anton Marty, který je sám přijímá, v Marty (2010, s.120–121). Martyho shrnutí se do značné míry zakládá na Brentanově výkladu sporu o univerzálie v Brentano (1980).

²⁵ Brentano (1928, s. 86–87).

²⁶ Husserl (2010, s. A 145–146).

²⁷ Zdánlivá plausibilita Berkeleyho přístupu je založena právě na zaměnění individuálních momentů s obecnými species (Husserl), resp. s logickým částmi (tj. s pojmy, Brentano).

²⁸ Brentano (1928, s. 86–87).

²⁹ Husserl (2010, s. A 177).

individuálních případů, toto srovnávání nevstupuje do tvorby obecné entity, je pouze její psychologickou podmínkou. K uchopení červeně jako takové zajisté potřebujeme vidět i jiné než červené, tj. např. modré předměty, jestliže však následně obecně myslím červeně, nemusím na ni myslet ve vztahu k jiným barvám (Brentano). Lze asi říci, že k uchopení specifické identity je často v psychologicko-genetickém smyslu zapotřebí nahlédnout opakování stejného momentu na různých individuích, to však na způsobu, jakým nahlížíme specifickou identitu na podkladě jediného momentu, nic nemění (Husserl).³⁰

Tato takřka bratrská shoda obou myslitelů v kritice veškerého nominalismu, která je v mnohém dána tím, že Husserl byl Brentanův žák, se však rozpadá, jakmile má dojít na interpretaci povahy oné obecné entity. Rozdíl je to vskutku radikální.

Rozviňme nejprve Husserlovu pozici ve vztahu k Brentanovi. Oba myslitelé tvrdí nemožnost disponování obecností, jež není *fundována*³¹ v individuích daných ve smyslově empirickém nazírání, oba tedy odmítají extrémní konceptualismus descartovského a kantovského typu. Brentano vychází z toho, že obecný pojem je *způsobem* prezentování vždy individuálního objektu, tj. tentýž předmět daný ve smyslovém vnímání je intendován obecnou představou, která je tímto fundována v představě individuálního. Husserl se domnívá, že individuální předmět je vždy v okamžiku uchopující konstituce obecnosti názorně spolupřítomen, avšak právě jen spolupřítomen jako základ pro fundované nazíravé uchopení primárního *předmětu* obecné intence, jímž je species. (Tento smyslově-individuální základ je tudíž zároveň momentem *sine qua non* názorné verifikace každého obecného mínění.)

„... individualizující určení nejsou postřehována tak speciálně jako to, čemu náleží náš přednostní zájem, ani nejsou postřehována mimochodem jako objekty, které leží zcela mimo panující zájem, nýbrž jsou spolupostřehována jako něco, co náleží k tomuto zájmu a je svérázným způsobem implikováno v jeho intenci ...“³²

Síla pozornosti věnovaná fundujícímu individuu nehraje v konstituci zpředmětnělé obecnosti žádnou roli. Občas se ve skutečnosti *plně a silně* koncentrujeme na jednotlivinu, míníme a soudíme však obecně:

³⁰ Brentano (1928, s. 97). Husserl (2010, s. A 114).

³¹ Obecnost je tedy u obou autorů ve vztahu k oblasti individuálního „supervenientní“. K zdůvodnění této teze u Husserla viz zdůvodnění závislosti kategoriálních syntéz na empirických a vyložení kategoriálních syntéz jako podmínky idealizující abstrakce v Tugendhat (1970, s. 138–147).

³² Husserl (2010, s. A 158–159).

„... hledíme na tento kvetoucí jasmín, přivoňujeme si k němu a vypovídáme: Jasmín [tj. jasmín jako takový] má omamnou vůni.“³³

Přesun jednotliviny z pozice primární předmětnosti do pozice základu pro intenci obecného předmětu (na niž obvykle navazuje predikace) není změnou v pozornosti, nýbrž změnou ve formě intence. Právě tato *nová forma* či struktura intendování korelativně míní (konstituuje) i novou formu předmětnosti. I zde dochází stejně jako u Brentana k odhlédnutí od individualizujících určení jednotliviny, výsledkem však není „pouze“ pojem, nýbrž také obecně míněné *species*. Nutno však zdůraznit, že případ, kdy je *primárním* předmětem predikativní intence obecný předmět v přísném smyslu slova, je u Husserla *pouze jednou z mnoha* forem intence obecného a že všechny tyto formy jsou ve své konstituci názorně fundovány ve spolumínění jednotlivého. Tomu odpovídají i rozmanité korelativní předmětné formy obecnosti.

„A podle logické funkce obecného jména, podle významové souvislosti, ve které vystupuje a kterou pomáhá vyjádřit, je obsah tohoto nového mínění vždy různý a rozmanitě se diferencující v souladu se svou deskriptivní podstatou. Individuálně nazírané již není míněno prostě tak, jak se zde jeví; nýbrž jednou je míněna *species* v její ideální jednotě (např. tónový stupeň c, číslo 3), jindy třída jakožto veškerost jednotlivin, které mají na daném obecném účast (všechny tóny tohoto tónového stupně; formálně: všechna A), jindy nějaká neurčitá jednotlivina tohoto druhu (nějaké A) nebo z této třídy (libovolné z A), jindy tato názorná jednotlivina, ale myšlena jako nositel atributu (toto A zde) atd.“³⁴

Husserl nikde v *LZ* nedává kompletní výčet možných forem mínění obecného, avšak neustále se vrací ke třem formám mínění obecnosti, které podle všeho považuje za fundamentální.

„Postavme vedle sebe následující tři formy: nějaké A, všechna A, A vůbec; např. nějaký trojúhelník, všechny trojúhelníky, trojúhelník, posledně jmenované podle vzoru věty ‚trojúhelník je určitým tvarem‘.“³⁵

³³ Husserl (2010, s. A 158). Důvod pro to, že mnoho interpretů má dojem, že konstituce obecnosti u Husserla zahrnuje přesun *pozornosti* od jednotlivého k obecnému, je dán nedostatečným odlišováním idealizující abstrakce a tzv. eidetické variace. Eidetická variace takovýto přesun pozornosti u Husserla vyžaduje, jelikož ji Husserl metodicky vždy vysvětluje v souvislosti s idealizující abstrakcí, je snadno oba pojmy zaměňovat. To však může vést k fatálním nepochopením. Kdyby eidetická variace vytvářela obecnost a nejen její precizaci, byla by platná Adornova kritika Husserlovy koncepce obecného z hlediska Hegelovy koncepce tzv. *špatného nekonečna*. Tj. totalizující shrnutí a uzavření nekonečné variace rozmanitosti v obsahu obecnosti prostřednictvím projití malého počátečního množství případů by bylo silou nivelizující veškerý smysl pro živou dialektičnost a rozmanitost skutečnosti. Pro takovýto výklad teorie obecného však není u Husserla možno najít dostatečně nosné východisko.

³⁴ Husserl (2010, s. A 170).

³⁵ Husserl (2010, s. A 146).

K tomu však zároveň dodává:

„Zdá se, že slovo, které je v těchto spojeních symbolicky vyjádřeno písmenem A, bude muset zprvu platit za synkategorematické. Výrazy: lev (der Löwe), nějaký lev, tento lev, všichni lvi atd. mají jistě, ba dokonce evidentně určitý společný významový prvek; ten, jak by se mohlo zdát, ale nelze izolovat. Mohli bychom říci prostě „lev“ („Löwe“), avšak samostatný smysl může toto slovo mít jedině podle vzoru jedné z oněch forem. Na otázku, zda přece jen není jeden z těchto významů zahrnut ve všech ostatních, zda ve všech ostatních významech není obsažena přímá představa k A náležející species, budeme muset odpovědět negativně. Species A je v těchto významech sice „obsažena“, ale jen potenciálně, a ne jako míněný předmět.“³⁶

Brentano se oproti tomu domnívá, že společný významový prvek izolovat lze. Jde právě o onu soudem nekvalifikovanou obecnou představu. Zároveň, jak ještě uvidíme, by z výčtu vyřadil onu formu intendování species (*A jako takové*) jako čistě gramatické a logicky bezvýznamné vyjádření části formy univerzálního soudu a, jak jsme viděli, formy partikulární *nějaké A* a univerzální *všechny A* by řadil již k formě existenčního soudu a nikoliv k formě obecného pojmu stojícího případně na místě subjektu v případném subjekt-predikátovém soudu.

Známe, ať již chvalně či nechvalně, zření podstaty (*Wesensschauung*), jež nasazuje v idealizující abstrakci a jež se precizuje v eidetické variaci, která odkrývá invarianty v obsahu species, náleží k formě *A jako takové* a z citátu jasně vidíme, že není v jiných formách Husserlova pojetí představy obecného bezprostředně obsaženo. Zastavme se u něj přesto, neboť pro Husserla má názor species metodicky důležitý význam. Formu vědomí nazírání species bych rád nazval *exemplatorním* vědomím.

Mínit něco jako „příklad“ druhu znamená mínit to jako adekvátní či ilustrující příklad *něčeho*. Ono něco je pro Husserla obecný předmět (species), který samozřejmě není nikdy dán *smyslově*, přestože není nikdy *názorně* uchopován bez svého individuálního případu, který, jde-li o species smyslově názorných předmětů, samozřejmě smyslový je.³⁷

Oproti Brentanovu přístupu, který chce kromě případu připustit již jen nekvalifikovatelný pojem (obecnou představu), pod nějž případ spadá (která jej intenduje), poukazuje Husserl na prožitek evidence. Oproti pouhému mínění specificky obecného (např. matematického vztahu) stojí evidence téže obecnosti. Nahlížíme např. s evidencí, že úhly trojúhelníka jako takového mají v součtu 180°. Takovýto názor se liší

³⁶ Husserl (2010, s. B 147).

³⁷ Jakmile je však jednou takový předmět konstituován, je bezprostředním předmětem nenázorných intencí obecného. Ty se však v názoru musí vrátit k případům daným v exemplatorním vědomí obecného.

od pouhého porozumění pojmům, z nichž se skládá věta poučky.³⁸ Kde je názor obecného, musí však být podle Husserla i *něco* nazíraného, tj. nazřené species, jako referent názoru. Brentano se naopak snaží vykázat mluvu o species jako pouze jazykovou formu vyjadřování. Tak např. existují pouze červené předměty. Jazyk nám však umožňuje nominalizovat vlastnost *být červený* a mluvit o *červení* jako takové, mluvíme však ve skutečnosti o *všem*, co je červené, a touto mluvou vyjadřujeme negativní existenční soud (např. neexistuje nebarevný červený předmět). Zvěcnění nominalizovaného výrazu podle Brentana vede pouze k vytvoření fikce, která má filosoficky neblahé následky.

Brentanova teorie by nám tedy musela dát nějakou odpověď na to, co přesně je míněno v představě obecného, která je následně kvalifikovaná afirmací, čímž vzniká partikulární soud, či negací, čímž vzniká soud univerzální. Tato brentanovská nekvalifikovaná představa obecného implikuje (pokud neobsahuje spor) svou neurčenost, že obecnou intencí (tj. obecným pojmem) X by mohlo být míněno alespoň jedno individuum x. Pokud tuto obecnou intenci soudově afirmujeme, *tvrdíme* že X míní nějaké x, *popření* takové splnění intence *vyklučuje*. Od pohledu je patrné, že tato brentanovská obecná představa je velmi podobná tomu, co Husserl popisuje v rámci své subjekt-predikátové teorie soudu jako neurčitou formu obecnosti vyjadřovanou termíny *nějaké A* (*ein A*), a to v *predikativním* užití (na rozdíl od subjektového užití obecného jména), které tvoří moment formy singulárního soudu.

„V predikativní funkci může výraz nějaké A (*ein A*) sloužit jako predikát v neomezeném množství kategorických výpovědí a souhrn pravdivých či v sobě možných výpovědí tohoto druhu určuje všechny možné subjekty, kterým opravdu přísluší nebo by mohlo bez rozporu příslušet být nějakým A; tedy jinými slovy určuje pravý a možný „rozsah“ „pojmu“ A. (...) Tato obecnost tedy patří k logické funkci predikátu. V jednotlivém aktu, v tom kterém uskutečnění významu nějaké A, nebo odpovídajícího adjektivního predikátu, je ničím; je v něm zastoupena formou neurčitosti. To, co vyjadřuje slovíčko nějaké, je forma, která evidentně náleží k aktovému charakteru významové intence či významového vyplnění. Je to přímo neredukovatelný moment vědomí, jehož osobitý charakter lze jedině uznat, nikoli ale zrušit pomocí nějakých psychologicko-genetických výkladů. Ideálně řečeno: Slovo nějaký vyjadřuje určitou primitivní logickou formu.“³⁹

³⁸ V tomto případě je nutno dodat, že Husserl oproti jiným školám má za to, že apriorní poučce můžeme rozumět, aniž bychom věděli, zda platí či ne. V takovém případě víme, jak pravdivost ověřit, avšak názorné ověření nároku na platnost jsme ještě neprovedli.

³⁹ Husserl (2010, s. A 146–147).

Nyní lze říci následující: Byť Husserl v *Logických zkoumáních* vztah mezi různými základními formami obecnosti (nějaká A, všechna A, A jako takové) nespécifikuje, je zřejmé, že názor obecniny je fundován v názoru neurčité formy obecnosti a to v jejím *predikativním* užití. Nejdříve musíme moci říci toto A je (nějaké) B (dieses A ist ein B), teprve potom můžeme případně tvrdit B jako takové (*das B als solche*). Právě v tomto totiž spočívá přechod od mínění individua, jež u Husserla není bez obecného pojmu možné, k mínění species (např.: Toto je omamně vonící jasmín, jasmín jako takový má omamnou vůni). Jasně je také, že, jak jsme viděli, species A (A jako takové) není bezprostředně míněno ve formě neurčité obecnosti (nějaké A), nýbrž má jaksí implicitně ručit za jednotu rozsahu *pojmu* A. Nemožnost redukovat jednotu tohoto rozsahu na vztahy podobnosti mezi individui byla pro Husserla přece důvodem k odmítnutí nominalismu. Je však species jaksí potenciálně *předmětně* přítomna v *rozsahu* pojmu *nějaké* A, za jehož jednotu jako garant přísné identity ručí? Co se takovou skrytou předmětnou přítomností species chce říci? To není vůbec snadné nahlédnout a sám za sebe mohu říci, že se mi to nahlédnout nepodařilo. Navíc lze poukázat na to, že partikulární a univerzální forma obecnosti je ve velkém množství případů užívána bez toho, aby kdy byla přivedena k husserlovskému mínění species. Hlubší analýzu geneze těchto forem obecnosti a jejich fenomenologické struktury však Husserl zůstal čtenáři dlužen.⁴⁰ Jistě umíme určit spoustu individuí či říci, že všechna individua s nějakým určením mají nějakou vlastnost, aniž bychom tato určení kdy zpředměťovali. Přesto je nám zcela jasné, co a jak v takových případech obecnosti míníme. Dokonce právě tak jasné, že k žádným nominálně zpředměťujícím formám obecnosti ani nepřecházíme.⁴¹

Domnívám se, že rozmanité problémy podobného typu vedly Husserla k pozdějšímu rozvoji tematiky vztahů různých forem subjekt-predikátových soudů v rámci tzv. genetické filosofie (zejména singulárních subjekt-predikátových soudů). Husserlova teorie *Logických zkoumáních* je však v mnoha ohledech nejasná, a to i v případech, že připustíme, že názoru obecného skutečně odpovídá obecný předmět.

Ovšem Brentanův konceptualismus na tom není nakonec o mnoho lépe. Brentano sice škrtá typ nazírání obecnosti, který patří k Husserlově *Wesensschau*, jako fikci, a

⁴⁰ Husserl se snaží ukázat výkon tzv. kategoriálních syntéz, mezi které patří i predikace obecného pojmu v rámci singulárního soudu. Pokud bychom tuto syntézu u Husserla vyložili jako syntézu individuálního a obecného předmětu, jak to Husserlovi v odkazu na platónskou tradici připisuje E. Tugendhat, viz Tugendhat, Wolf (1993, kap. 8), vznikl by regresivní problém, neboť konstituace obecného předmětu v názoru species sama předpokládá predikaci obecnosti v rámci singulárního soudu a predikace by předpokládala konstituci species.

⁴¹ Platón ukázal, že jsou důležité oblasti, v nichž je tato samozřejmost pouze zdánlivá a kde se vyplatí k mínění species přejít, to jsou však spíše důležité výjimky z pravidla. Člověk samozřejmě může jít například do kuchyně a snažit se typově zpředmětnit všechna věcná určení, na něž v ní narazí. Jen stěží však takovou činnost nazveme projasňováním doposud temného vědomí obecnosti oboru kuchyňského náradí a činností. To je důvodem i záměrné komičnosti definice udičnicka z Platónova *Sofisty* a čímsi, co vymezuje filosofický cit pro správně zaměřená „platónská“ zkoumání.

proto nepotřebuje řešit, k čemu referuje nominalizovaný obecný termín. Musí však řešit, k čemu v individuálním předmětu referuje ona nekvalifikovaná intence obecného. Viděli jsme, že obecná intence se u Brentana konstituuje tak, že mysl vynechává některá určení v intenci individuálního předmětu, díky čemuž není vázána právě na jeden konkrétní předmět. Co však v individuálním předmětu této intenci odpovídá? Co je oním základem pojmu *in re*? Zajisté to nemůže být žádný individuální moment či množina těchto momentů. Ta, a zde má Husserl nepochybně pravdu, snad sice může sloužit za základ procesu abstrakce ústícího u Brentana v konstituci logických částí (obecných intencí), nemůže však být jejich referentem. Množina momentů je zajisté předmětem *sui genesis*, jenže právě opět individuálním (viz celá Husserlova výtka zaměňování momentů a nejnižších species). Brentano tak sice škrtná obecné předměty a nechává existovat obecné pojmy jako typy aktů v mysli, nezdá se však, že by se tím problém reference obecných intencí nějak zvlášť ujasnil či posunul.

Vraťme se však na závěr ještě na chvíli k problémové situaci abstrakce u Husserla a Brentana z jiného, mírně změněného úhlu pohledu. Podle Husserlových *Logických zkoumání* jsou v okamžiku obecné intence species „při díle“ dvě species. Intendovaná objektová-species (obecný předmět, např. červeň jako taková) a významová species intendujícího aktu (pojem červeně), která je sdílena všemi reálnými akty (resp. rozmanitostí reálných významových *matérií* aktu), které míní tento a ne nějaký jiný obecný předmět (z toho je patrné, že *významová* species není omezena na mínění obecných předmětů, její obecnost je čistě obecností jednoho významu vůči množství význam nesoucích *matérií* aktů, tj. díky ní jsou akty *smysluplné*). V této situaci máme jen doklad Husserlovy tříčlenné koncepce intencionality. Intencionální vědomí charakterizuje *akt*, obsah aktu (zde *matérie* aktu a její abstrakcí uchopitelná významová species) a intendovaný předmět. Brentano, byť s třemi členy intencionality chvíli flirtoval, se oproti tomu snažil zastávat pouze dvoučlennou koncepci intencionality, která si zkouší vystačit pouze s rozlišením akt a předmět. Co tedy diferencuje intencionální akty u Brentana? Jednak je to rovnou intencionální předmět představy. Akt intence např. velkého domu se liší od aktu intence zeleného stromu, právě tím, že je to dům a ne strom, *co* je intendované, a žádná další, prostředkující entita není nutná. Dále se akty liší *způsobem* intence. Intendovat mohu např. tento velký dům (singulární akt představování) či tentýž dům ve smyslu nějaký velký dům (*ein Haus*). Předmět představy mohu následně tvrdit či popírat (opět jde o dva různé způsoby intence téhož předmětu) etc.

Husserl vidí u takto chápané teorie problémy v obou způsobech diferenciacie intencionálních aktů, což ho vede k obhajobě obsahu intencionálního aktu právě při diskuzi Brentanovy teorie intencionality.

„Leckdo se tu s podivem bude ptát, k čemu by bylo třeba tolika komplikací, ne-li proto, aby byly odklizeny obtíže, které jsme si do cesty postavili sami.“

Vždyť je to přeci tak jednoduché. Každý akt představování má přece přirozeně obecný aktový charakter typu představy, a ten už nepřipouští žádnou další diferenciaci. Co však odlišuje jednu představu od jiné? Přirozeně „obsah“.⁴² Představa papež představuje právě papeže, představa císař císaře.

S takovými samozřejmostmi se ovšem může spokojit ten, kdo si nikdy neujasní fenomenologické rozdíly a především fundamentální rozlišení mezi obsahem jako předmětem a obsahem jako materií (smyslem pojetí, resp. významem); a kdo stejně tak právě na tomto místě, kde na tom tolik záleží, nenechává působit onu pravdu, že předmět není ve vlastním smyslu „v“ představě ničím.⁴³

Brentano by sice mohl konstruovat mínění předmětu těch či oněch konkrétních určených jako primitivní vztah, tento vztah by byl však v posledku stěžejně určitelný jinak než právě jako vztah obsaženosti, což vede k mnoha těžko řešitelným problémům. Jak např. chápat bytí předmětu, jestliže intendujeme neexistující předmět? Pozdní Brentanova teorie však ukazuje ještě jinou možnost výkladu, díky níž se můžeme vrátit zpět k analogiím mezi Brentanovou deskriptivní psychologií a karteziánsky laděnou filosofií školy z Port-Royal. Opět jde o věcně instruktivní souvislost, jež stojí za uvedení.

Ve slavné diskuzi s Malebranchem, kterou lze nalézt v Arnauldově knize *Des vraies et de fausses idées*,⁴⁴ zaútočil Arnauld na Malebranchovu pozici obsaženou v knize *Recherche de la vérité*.⁴⁵ Malebranche v ní tvrdí, že i když je akt mysli zaměřen na neexistující předmět, má přesto svůj interní předmět, neboť myslet nic, a nikoliv něco, znamená vůbec nemyslet.⁴⁶ Stejně tak lze říci, že i externí rozprostraněné předměty nemohou být v duši a že duše tudíž opět potřebuje interní předměty, které je reprezentují.⁴⁷ Tyto předměty jsou imateriální ideje, jež se poskytují aktům naší duše a které samy o sobě existují v mysli Boží. Nazírání těchto idejí je tak v tomto smyslu nazírání idejí v Bohu. Povaha participace aktů mysli na těchto idejích a vztahu mysli,

⁴² Franz Brentano označoval výrazem „obsah“ předmět intence, což dodnes vede k interpretačním zmatkům. Husserl jej proto dává do závorek a ihned rozlišuje druhý, husserlovský význam tohoto výrazu.

⁴³ Husserl (2010, s. A 408).

⁴⁴ Arnauld (1843, s. 29–267).

⁴⁵ Malebranche (1842).

⁴⁶ Malebranche (1842, s. 553). Tento názor na povahu aktu myšlení ve smyslu jeho vztahu k předmětnosti (intencionalita) byl obvyklý i ve škole z Port-Royal. Arnauld např. píše: „*To, že myslím nějakou věc, je stejně tak jasné (clair) jako to, že myslím. Neboť myšlení není v podstatě ničím jiným. A tak nemůže myslet či poznávat bez poznatého předmětu ...*“ Arnauld (1843, s. 33).

⁴⁷ „*Myslím, že každý bude souhlasit s tím, že předměty jsoucím mimo duši nevnímáme prostřednictvím jich samých ... např. bezprostřední předmět naší duše, když nahlíží slunce, není slunce, nýbrž cosi vnitřně sjednoceného s naší duší, a právě to nazývám idejí ...*“ Malebranche (1842, s. 238).

idejí a rozprostraněného světa byla pro Malebranche nesnadným filosofickým problémem.⁴⁸

Arnauld nesouhlasí, takové ideje jsou filosofické výmysly,⁴⁹ a proti této trojčlenné koncepci staví svou pozici dvou, popř. jednočlennou. Oproti aktům myslí stojí pouze intencionální objekty. Akty myslí mají jednak *esse formale*, tj. jsou to akcidenty myslí, jednak *esse objective*, tj. jsou to, pokud předměty existují, reprezentace předmětů. Jedná se o rub a líc téhož výkonu představování.⁵⁰ Akt myslí je idejí a idea je aktem myslí. Jestliže předmět ideje neexistuje, zůstává pouze *esse formale* ideje v tom smyslu, že tato idea by reprezentovala předmět, *kdyby* tento předmět existoval. Velmi podobnou myšlenku vyjadřoval i pozdní Brentano. Myslím-li čerta, neexistuje nějakým mimoreálným způsobem reálně neexistující čert, který je myšlen, nýbrž právě jen myšlení čerta. Jelikož toto myšlení je psychickým akcidentem, můžeme říci, že existuje pouze „myslitel“ čerta, nikoliv čert.⁵¹ Z hlediska této teorie lze pak říci, že reálné části intence, které určují *co* myšlení, fungují jako obsah intence. Tento obsah je však ontologicky závislým momentem (Husserl by mluvil o reelním momentu) a nikoliv obecnou species *čert*, která existuje mimo akt jako ideální význam. Totéž a v mnohem větší míře lze říci i o teorii myšlení obecnin, která by si chtěla vypomoci obdobnou naukou. Jestliže vidím např. konkrétní kočku, mohu ji intendovat jako kočku, savce, domácí zvíře, materiální předmět etc. Rozdíly obecných intencí musí být fixovány nějakým obsahem. Jelikož tento obsah nemůže být pro konceptualismus v předmětu, musí být v aktu. Pokud to nemůže být obsah ideální, musí to být reálný moment aktu představování. Jakkoliv elegantně tato teorie může zprvu znít, krachuje právě na identitě významu. Husserl nezavedl ideální obsahy významu jenom kvůli prostředkování předmětného zaměření intencí, nýbrž právě kvůli identitě významu. Tu by jakákoliv teorie operující s významy jako s reálnými momenty musela opět redukovat na vztahy podobnosti mezi významy, jejichž extrémem by byl vztah stejnosti. To by vedlo k nominalizmu a k námitkám, které jsme již prezentovali v úvodu článku, tentokrát však nikoliv na straně předmětů, nýbrž na straně jednotek významů.

Jediným východiskem pro takovýto konceptualismus by zde bylo přijmout jinou ontologii myslí a reálného aktu, než je teorie považující akt za prvek reálného kontinuálního, časového proudu aktů. Tj. přijmout např. ontologii myslí aristotelovského typu, podle níž je trpný rozum schopný přijímat a uchovávat pojem, který je dodáván a aktualizován rozumem činným. Tato varianta však není již dnes v rámci běžných ontologických předpokladů odmítajících hylemorfismus udržitelná a

⁴⁸ Viz krátké shrnutí nazírání idejí v Bohu v Schmaltz (2009).

⁴⁹ Arnauld (1843, s. 39).

⁵⁰ Arnauld (1843, s. 60–61 a dále kap. VII. A VIII.). Viz také Nuchelmans (1983, s. 70–73) a Kremer (2012).

⁵¹ Brentano (1924, Anhang XVII., s. 248).

konceptualismus bez ideálních významových jednotek proto vždy skončí jako nominalismus.

Literatura

- Arnauld, A., Nicole, P. (1874): *Logique de Port-Royal*. Hachette, Paris.
- Arnauld, A. (1894): „Des vraies et de fausses idées.“ In týž, *Oeuvres philosophiques de Antoine Arnauld*. Adolphe Delahays, Paris.
- Baumgarten, W., Simons, P. (1993): „Brentanos Mereologie.“ In *Brentano Studien*. sv. 4., 1992/93.
- Brentano, F. (1862): *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*. Herdersche Verlagshandlung, Freiburg im Breisgau.
- Brentano, F. (1867): *Die Psychologie des Aristoteles insbesondere seine Lehre vom Nous poietikos*. Franz Kirchheim Verlag, Mainz.
- Brentano, F. (1924): *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band II*. Felix Meiner, Leipzig.
- Brentano, F. (1925): *Versuch über die Erkenntnis*. Felix Meiner, Leipzig.
- Brentano, F. (1928): *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*. Felix Meiner, Leipzig.
- Brentano, F. (1980): *Geschichte der mittelalterlichen Philosophie im christlichen Abendland*. Felix Meiner, Hamburg.
- Brentano, F. (2011): *Logik*. ed. R. Rollinger. Dostupný z: <http://gandalf.uib.no/Brentano/texts/el/logik/pdf/view>.
- Heidegger, M. (1993): „Moje cesta k fenomenologii.“ In týž, *Konec filosofie a úkol myšlení*. přel. I. Chvatík, OIKOYMENH, Praha.
- Husserl, E. (2010): *Logická zkoumání sv. II/1*. přel. H. Janoušek, K. Novotný, P. Urban, OIKOYMENH, Praha.
- Chrudzimski, A. (2004): *Die Ontologie Franz Brentanos*. Kluwer, Dordrecht.
- Hillebrand, F. (1891): *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*. Alfred Hödler Verlag, Wien.
- Kant, I. (2004): *Kritik der reinen Vernunft*. Felix Meiner, Hamburg.
- Kraus, O. (1919): *Franz Brentano, Zur Kenntnis seines Leben und seiner Lehre*. Beck, München.
- Kremer, E. (2012): „Antoine Arnauld.“ In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2012 Edition). ed. Edward N. Zalta. Dostupný z: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2012/entries/arnauld/>.
- Malebranche, N. (1842): „Recherche de la vérité.“ In týž, *Oeuvres de Malebranche, deuxième serie*. Charpentier, Paris.

- Marty, A. (2010): *Vorlesungen zur deskriptiven Psychologie (1894/95)*. Königshausen & Neumann, Würzburg.
- Novák, L. (2004): „Tomistická teorie predikace, část 3. Problém abstraktních pojmů.“ *Studia Neoaristotelica*, č. 1–2, roč. 2004.
- Nuchelmans, G. (1983): *Judgment and Proposition. From Descartes to Kant*. North-Holland, Amsterdam.
- Schmaltz, Tad. „Nicolas Malebranche.“ In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Winter 2009 Edition), ed. Edward N. Zalta. Dostupný z: <http://plato.stanford.edu/archives/win2009/entries/malebranche/>.
- Tugendhat, E. (1970): *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*. de Gruyter, Berlin.
- Tugendhat, E., Wolf, U. (1993): *Logisch-semantische Propädeutik*. Reclam, Stuttgart.